

Itt a pannonhalmi kézirat véget ér. Farkas Sándor még két további sort ismer:

Virtus fogyhatatlan, jutalma állandó,
Csak az Hióság ez világon mullandó...

Ezeket a pannonhalmi kézirat másolója nem láthatta, hiszen lett volna helye ezek lemásolására is. Vagy a pokol emlegetését méltó zárlatnak érezve sürgősen tartotta a két divatos, de a szöveghez egy kissé szervesen kapcsolódó közhely lemásolását? Esetleg ez utóbbiak a későbbiek? Ennek ellentmond szövegünk erősen lepusztult állapota, bár Farkas közlésén is látszik a „javítgatás”.

Annyi azonban bizonyos, hogy a Szakonyi kéziratnak nemcsak főszövege, hanem „toldata” is némi hitelt érdemel. Annál is inkább, mert a forrásoknak abban az ágában helyezkedik el, amely egyik elágazásánál ott találjuk a pannonhalmi kéziratot.

Verselés

Szövegünk 5/6 osztású 11-es sorokból áll, sok esetben viszont 12-essé bővíti azokat. A függeléket egyedül ismerő Szakonyi kézirat főszövege 12-esekben maradt ránk. Az *RMKT* a 11-es változatot ítéli régebbinek, így másolatunk keletkezését tekintve megelőzi a Szakonyit. Toldaléka azonban — akárcsak Payr közléséé — 12-esekben íródott. Ez arra enged következtetni, hogy a kiegészítő szakaszok — noha egyazon kéztől maradtak ránk — időben jóval a főszöveg után keletkeztek, szerzőjük pedig valóban, ahogy a cím mondja: „ezen szomorú történetnek egy buzgó olvasója”.

A kézirat *nyelvjárási sajátosságai* meglehetősen biztonsággal jelölik ki feltételezett származási helyét a dunántúli nyelvjárasterület észak-nyugati részén, a nyugati nyelvjárasterület határán.²³ A közelebbi meghatározást nehezíti, hogy lehetetlen eldönteni, milyen mértékben ragaszkodott a szöveg másolója a szerző nyelvhasználatához, és milyen mértékben juttatta érvényre saját nyelvjárási szokásait. Bár az egész kézirat egy kéztől származik, a toldalék nyelvjárási sajátosságai nem olyan markánsak, mint a főszövegé (erős i-zés, ü-zés).²⁴ Az olyan nyelvi alakok, mint a „visz ~ vüsz, szív ~ szüv, néz ~ niz, pénz ~ pinz, szalma ~ szolma” arra a területre utalnak, ahol az ének cselekménye játszódik („reptze viz menteben”). Így másolatunk valószínűleg az ének keletkezési helyéhez közel született.

Szabó G. Zoltán

EGY ISMERETLEN KÖLCSEY-VERS ÉS EGY VERSVÁLTOZAT

Manapság már egyre ritkább, hogy klasszikus írónktól ismeretlen kézirat vagy hitelesnek tekinthető ismeretlen szöveg kerül elő. Némiképp kivétel Kölcsey életműve, melynek az eddigi legteljesebb, Szauder-féle, 1960-as kiadása óta jelent meg Merényi Oszkár gondozásában néhány kiadatlan Kölcsey-dokumentum 1961-ben, majd a legjelentősebb felfedezés, a fiatal Kölcsey könyvkivonatainak közreadása Szauder József válogatásában és jegyzeteivel 1968-ban; később Oltványi Ambrus közölt kiadatlan Kölcsey leveleket és iratokat az *ItK* 1978-as évfolyamában, majd Pajkossy Gábor három Kossuthhoz írt Kölcsey-levelet a *Szabolcs Szatmári Szemle* 1986-os első számában, s még ugyanazon év folyamán jelent meg az *ItK* hasábjain egy közlemény Kölcseynek egy ismeretlen emlékkönyvi verséről.

²³ DEME László — Imre Samu, *A magyar nyelvjárások atlasza*.

²⁴ Vö. *RMKT* XVII. sz. 8. 259.

A múlt évben Kölcsey és az országgyűlési ifjak kapcsolatának kutatása közben Pajkossy Gábor hívta fel figyelmem Pulszky Ferenc 1833 és 1856 között vezetett naplóira (OSZK Quart. Hung. 1514), melyek az *Életem és korom* forrásául is szolgáltak. Több, Kölcseyre vonatkozó, figyelemreméltó adalék mellett három verset is bemásolt a napi, alkalmilag lejegyzett írásai közé. Az elsőt 1835. február végén a következő szöveggel:

Kölcsey S. R. emlékkönyvébe

mart. 5. 1834.

Szép arcznak 's deli természetnek meghódol az ifjú
Kegy 's rény sírjáig számodra megőrzi szerelmét.

(Quart. Hung. 1514 II. k. 70. l.)

Jellegzetes emlékkönyvi vers, címzettjét, S. R. [Róza?]-t nem sikerült azonosítanunk. Kölcsey követtársai közül csak Siskovics József baranyai követ, Somssich Pongrác alnádor vagy Somssich Miklós, Somogy megye második követének neve jöhet szóba, de ezek családjában ilyen kezdőbetűs névre megbízható adatot nem találtunk. Feltehető, hogy valamely pozsonyi vagy Pozsonyba, az országgyűlésre látogató ismerős, esetleg ismerős ismerősének a lányáról van szó.

A Pulszky-napló ugyanezen kötetének 100. lapján (1835. november végi bejegyzés), a verzón található másik két lejegyzett Kölcsey-vers majdnem azonos az Országos Széchenyi Könyvtárban található Quart. Hung. 2832. sz.- Kölcsey Ferenc kéziratai c. kötet 37. lapján levő versekkel, tehát az *Emléklapra* c. költeménnyel és a *Versenyemlékek* első darabjával. Szauder József kiadásában (*Kölcsey Ferenc összes művei* I. Bp. 1960. 1298.) az előbbi vershez fűzött jegyzet csak annyit közöl, hogy a *kézirat* az OSZK-ban található, s hogy a *Versenyemlékek* első darabjára is ráérthető az *Emléklapra* cím. Ha azonban a két vers szövegét egybevetjük eléggé nyilvánvaló a különbség: az első jellegzetes emlékkönyvi vers, személyre szóló közlés, közvetlen hangja élesen elüt a második szentencia-szerű, valóban versenyemlékre kívánczoló soraitól. Joggal feltételezhető, hogy emléklapra, azaz emlékkönyvbe csak az első vers tartozik. Ha alaposabban megvizsgáljuk az OSZK-ban található kéziratot, s egybevetjük a többi Kölcsey-vers kéziratával, különösebb szakértelem nélkül is megállapítható, hogy nem autográf. Tehát ugyanazon két versről két, különböző kéztől származó másolattal rendelkezünk, s eddig autográf kézirat nem került elő. A *Versenyemlékek* első darabjának szövege mindkét kéziraaton azonos. A másik vers két másolata azonban figyelemreméltó eltéréseket mutat. Pulszkynál a következő olvasható:

Kölcsey T. K. emlékkönyvébe

junius 14. 1834.

Négy szócskát üzenek; vésd jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd ha kihúnysz örökül, A HAZA MINDEN ELŐTT.

Ez a vers az eddig ismert változattól három vonatkozásban különbözik. A címben, a dátumban és a szövegben. Az első kérdés a címzett személye. Ki lehet a T. K.? A Kölcsey-levelezésnek a Szemere-tárban őrzött darabjai között több levelet találhatunk Terray Károlytól (1812–1881), aki 1833/1834-ben a Pozsonyi Magyar Tanuló Társaság titkára volt (l. Terray Barnabás cikkét az *ItK* 1966. 3–4. számában, 411–423.). Ez a Terray Károly egy 1835. december 23-án kelt levelében azt írja Kölcseynek, hogy „Egy időtől óta Harkácsi lakos vagyok. Tettes [tekintetes] ifj. Draskóczy Samuel két nagy reményű fijának nevelője; s miolta itt vagyok, végzetemmel megengesztelődém: olly tiszta gondolkozásu, s minden jó iránt olly meleg részvételű házat alig képzelheték. Nehány nap előtt a házi Asszonyt (Budaméri Ujházy László, a Zemplén V[ár]megyei híres szónok testvérét) azon sorokkal lepém meg, mellyeket én Tettes Úrtól emlékkönyvembe nyerhetni szerencsés valék, s mellyeknek bírásában büszkélkedhetem. »Ha fiai jól viselendik magokat, e sorokat jutalom gyanánt velők elolvastatni ohajtanám, tanuljanak hazafiak lenni.« lón válasza. Ime a mívelt és szép lelkű Asszonyság gondolkozás módjának egyik vonása.” (Csorba Sándor — Takács Péter, *Kölcsey és Szatmár megye*. Nyíregyháza, 1988. 119.) A

Pulszkynál található T. K. monogram, az emlékkönyv és a hazafiságra utaló kitétel kétségtelenné teszik, hogy Kölcseynek az *Emléklapra* címmel ismert verséről van szó.

A vers két általunk ismert másolata közül tehát Pulszkyé az informatívabb. Kérdés, hogy pontosabb is-e. A keletkezési (vagy lejegyzési) időpontot illetően az OSZK-féle változaton 1833, Pulszkyén 1834 található, a június 14. mindegyiknél azonos. Kölcsey mindkét évben a megjelölt napon Pozsonyban tartózkodott. 1833 júniusában — tudjuk az Országgyűlési naplóból — az úrbéri törvény cikkelyeit szerkesztették, mely Kölcsey számára intenzív és egész napos elfoglaltságot jelentett; június 13., 14. és 15.-én (l. *Országgyűlési Tudósítások* I. köt. Bp. 1948. 465–478.) éppen a Kölcsey számára oly rendkívül fontos VIII. (a jobbágy személyi és vagyoni biztonságáról szóló) cikkely tárgyalása került szőnyegre, ráadásul — mint Kende Zsigmondhoz 1833. jún. 27-én kelt leveléből tudjuk — a második szatmári követ, Eötvös Mihály hazautazása miatt Kölcseynek előlülést is vállalnia kellett, ugyanakkor a fordítást készítő deputációnak is tagja volt. „Valóságos mártírság!” — írja. Valóban az lehetett, kivált a különben is gyenge szervezetű költő számára. Ilyen körülmények között nehezen elképzelhető, hogy ráérvő ideje lett volna a becsületes Terray Károllyal beszélgetni. Egyébként sincs adatunk arra, hogy 1833-ban találkoztak. 1834-ben viszont, nem sokkal június 14. után, június 22-én írt Kölcsey levelet Bártfay Lászlónak, melyben a Regényi Gyula álnéven írogató Terrayt ajánlja barátja figyelmébe, kéri, hogy a Pesten keresztültutazó ifjú embert fogadja és támogassa. Bártfay eleget is tesz e kérésnek, s erről a július 18-án kelt levelében számol be. Kölcsey tehát 1834 júliusában bizonyíthatóan találkozott Terrayval, s több mint valószínű, hogy nemcsak június 22-én, amikor Terray az őt Bártfayhoz ajánló levelet átvette, hanem korábban is, például június 14-én, amikor — Pulszky feljegyzése szerint — az emlékkönyvi vers lejegyzésre került. Így tehát az *Emléklapra*, pontosabban a *T[erray] K[ároly] emlékkönyvébe* c. vers valószínű keletkezési időpontja: 1834. június 14. Ez az egy év fontos különbség, hiszen nem mindegy, hogy az úrbéri törvény megalkotása, tehát az európaizálódás, a demokrácia felé való elmozdulás, fordulat eufóriájában született-e a vers, avagy éppen a kudarcok, félsikerek idején.

Ami a versmásolatok közti harmadik, a szövegbeli eltérést illeti, számunkra a második sorban található inverzióval kétségtelennül hatásosabb a vers, s a retorikailag kiválóan képzett Kölcseytől sem volt idegen ennek alkalmazása. Ritmikailag mindkét változat egyenértékű. Hogy melyiket tekintjük autentikusnak, újabb bizonyító adatok előkerüléséig, nem tudjuk eldönteni. Mindenesetre az eddig kifejtettek alapján a Pulszky-féle változatot tekintjük hitelesebbnek, következésképp a vers szövege tekintetében is az ő változatát részesítenénk előnyben. Reméljük, hogy az elkövetkező Kölcsey-kiadások már az imént leírtak figyelembevételével fognak megjelenni.

Schweitzer Pál

VITÁZÓ MEGJEGYZÉSEK ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI KRITIKAI KIADÁSÁNAK MÁSODIK KÖTETÉHEZ

Az Ady-versek kritikai kiadásának második kötete¹ — csaknem két évtizednyi távolagra az első megjelenése után — *fejlődéstörténeti* szempontból az életmű legjelentősebb szakaszának termését öleli föl. E hat évet és három napot átfogó intervallum során lett a költő azzá, akiről elmondhatjuk: föllépése korszakhatárt jelez irodalmunk történetében. Tekintettel van erre a tényre a kötet időhatárainak kijelölése is. Még pusztán közléstechnikai okokból kezdődik a múlt század utolsó évének negyedik napján (ekkor látott nyomdafestéket a kötet első, az összes versek folyamatos rendjében pedig a 161. sorszámot

¹ *Ady Endre összes versei*. II. (1900 – 1906. jan. 7.) [Kritikai kiadás.] Sajtó alá rendezte Koczás Sándor. Bp. 1988. 649 oldal, 24 melléklet. (Ady Endre összes művei.)